

Пелагейченко Д. М.,
студент,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – д-р пед. наук, професор **В. Ф. Загороднова**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ-БІЛІНГВІВ

Кого вважаємо «двомовним» або «білінгвом»? До сьогодні не існує єдиного визначення для понять «двомовність» або «білінгвізм». У трактуванні цих понять зазвичай враховуються такі фактори: насамперед, це вік, з якого людина починає освоювати мову, а потім – це спосіб, за допомогою якого вона засвоює обидві мови. Також враховується рівень володіння засвоєною або вивченою мовою і контекст (сфера комунікації), в якому використовуються дві мови. І нарешті, наскільки глибоко людина ідентифікує себе з обома мовами, і яку позицію вона обирає відносно до обох мов. Так, Блумфілд (Bloomfield 1933) визначає білінгва, як людину, що виросла в монолінгвальному середовищі й володіє двома мовами. Маккей (Maskey 1962), навпаки, вважає людину двомовною, якщо вона може використовувати більше, а ніж одну мову. Хоген (Haugen 1953) вважає ознакою двомовності здатність людини вибудовувати повні й змістовні висловлювання як рідною, так й іноземною мовами. В основу нашого розуміння покладено таке (широке) визначення двомовності / білінгвізму: «Двомовність / білінгвізм – це здатність, а також і необхідність активно використовувати в повсякденному житті дві мови» [4, 12].

Психологічні основи навчання учнів-білінгвів української мови визначаються необхідністю цілеспрямованого педагогічного впливу під час одночасного функціонування двох і більше мов. Про це свого часу зазначав Л. Виготський і обґрунтовував свою думку тим, що «...у мовленнєвому розвитку дитини виникає багато труднощів, якщо вона перебуває у різномовному середовищі. Дитяча двомовність, яка розвивається стихійно і не має певного впливу виховання та навчання, веде до небажаних результатів» [1, 329].

Психологічні передумови організації навчання учнів-білінгвів української мови були визначені на основі провідних положень психології і психолінгвістики (В. Артемов, Б. Беляєв, Б. Бенедиктов, Л. Виготський, І. Зимняя, М. Жинкін, Г. Костюк, О. Леонтєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, І. Синиця, А. Супрун та ін.). Ця теоретична позиція полягає в тому, що процес засвоєння української мови учнями-білінгвами, що відбувається у штучно створених умовах під час повної або часткової відсутності україномовного середовища за межами навчального приміщення, передбачає не формування нової системи мислення (Б. Беляєв, Є. Шубін), а засвоєння нового «мовного коду» (Б. Бенедиктов, М. Жинкін, Г. Колшанський, Б. Лапідус), що взаємодіє із сформованим мовним кодом рідної мови. На думку вчених, перехід з одного мовного коду на інший відбувається тому, що в основі їхньої структури лежать однакові, спільні принципи. Для навчання учнів-білінгвів нерідної мови В. Дороз. вважає необхідним «по-перше,

встановлення тих мовленнєвих механізмів і процесів, які зумовлюють процес мовленнєвої діяльності людини безвідносно до тієї мови, яка використовується в певному контексті, по-друге, визначення особливостей оволодіння мовами, які є універсальними для рідної і для виучуваної мов» [3, 108].

Психологічними основами навчання учнів української мови є закономірності розвитку дитини як індивіда, особистості й активного суб'єкта пізнання, учіння і спілкування. На думку Л. Виготського, навчання і розвиток особистості перебувають у нерозривному зв'язку, де навчання – основний чинник психічного й особистісного розвитку. Проте, урахування вікових й індивідуальних особливостей школяра, знання закономірностей пізнавальної діяльності, механізмів засвоєння знань, формування навичок і умінь, мотивації є обов'язковими для ефективної організації навчання учнів-білінгвів української мови. Тому моделювання системи навчання неможливе без урахування досягнень вікової психології (А. Бандура, В. Богословський, А. Валлон, М. Гамезо, І. Кон, Г. Костюк, М. Савчин та ін.), педагогічної психології (Л. Виготський, В. Крутецький та ін.), лінгвопедагогічної психології (І. Зимня, І. Румянцева та ін.).

Описуючи психологічні основи навчання, звертаємо увагу на комплексний і інтегрований характер моделі мовлення, оскільки на ній базується методична система навчання мови, яка відповідно буде комплексною та інтегрованою. Беремо до уваги психологічні компоненти засвоєння знань, описані В. Дороз у своїй праці, зокрема, «позитивне ставлення до навчання другої мови, що виражається в увазі й зацікавленості учнів змістом навчання; безпосереднє чуттєве ознайомлення з навчальним матеріалом через сприйняття певної наочності; мислення як активний процес переробки отриманого матеріалу, осмисленні і розуміння зв'язків і відношень, введення нового матеріалу в систему засвоєного учнем знання; запам'ятовування і збереження отриманої і переробленої інформації; зв'язок предметної, образотворчої і словесної наочності, за умов якого учень може засвоїти нове поняття тоді, коли в нього буде необхідна перцептивна основа (відчуття й образи, що відповідають цьому поняттю)» [2, 97]. В. Дороз зазначає, що процес засвоєння складається з таких етапів: «*ознайомлення*, під час якого учні отримують необхідні роз'яснення і мотивацію дій; *матеріалізована дія*, тобто її виконання в матеріальній, розгорнутій формі, що сприяє освоєння учнями змісту дії (операції, правила виконання тощо), об'єктивному контролю вчителя за діями учнів; *зовнішнє мовлення*, у процесі якого всі елементи дії реалізуються в усному або письмовому мовленні; *внутрішнє мовлення*, під час якого дія виконується у формі промовляння «про себе»; *виконання дії*, внаслідок чого відбувається узагальнення і систематизація знань» [2, 107].

На оволодіння українською мовою як другою найбільший вплив має мислення – особлива діяльність людини, яка виникає, формується, розвивається в суспільстві, коли людина перебуває у певному соціокультурному середовищі і вступає в багатогранні відносини з природним і соціальним світом, що її оточує; процес опосередкованого і узагальненого відображення у мозку людини

предметів об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. Навчаючи учнів нерідної мови, варто звертати увагу на засоби і способи вираження думок, удосконалюючи операції і процеси мислення.

Отже, психологічні основи організації навчання учнів-білінгвів української мови дають змогу краще зрозуміти пізнавальні процеси учнів та методично правильно організувати їх роботу під час навчання мови.

Література

1. Выготский Л.С. К вопросу о многоязычии в детском возрасте: собр. соч. Москва: Педагогика, 1983. 380 с.

2. Дороз В. Ф. Українська мова в діалозі культур: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2010. 231 с.

3. Дороз В. Ф. Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 456 с.

4. Сольвейг Хилла, Анетте Фокс-Бойе. Двужычые/Билингвизм. Reihe: Ratgeber-Reihe für Angehörige, Betroffene und Fachleute. Erscheinungsjahr, 2015. 214 с.

Поплаухіна Ю. В.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **О. А. Крижко**

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ЛЕКСЕМ *ДОБРО* І *ЗЛО* ЯК ПОХІДНИХ ВІД ОСНОВНОГО І ВИТВОРЕНИХ НА ҐРУНТІ ПЕВНИХ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ ОБСТАВИН В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Текстроцентричні значення співвідносяться з лексикоцентричними як їх поширювальні і є зумовленими контекстуальним оточенням.

Розглянемо значення іменника *добро*, які зафіксовані у «Словнику української мови». Розміщення значеннєвих складників слів починається з основного, а вже далі подаються у певному порядку інші значеннєві компоненти. Всі вони пов'язані зі спільним значеннєвим стрижнем, що усвідомлюється мовцем як основне значення.

Друге семантичне значення досліджуваного іменника (у значенні присудкового слова, розмовне) окреслено таким чином: «про задоволення, яке хто-небудь відчуває від певного становища, певних обставин і т. ін.» [4, II, 323]. Позначка «розм.» указує на те, що це значення стилістично зумовлене, властиве усному розмовному мовленню. У досліджуваних текстах сучасної української прози виявлено тільки один приклад уживання слова *добро* в цьому значенні: *Посадив на лаву під вікном, а сам присів навпроти, біля відра з водою, – добро –*